

Nuttige adressen

Stichting Textielcommissie Musea
p/a Gabriël Metsstraat 8
1071 EA Amsterdam
T 020 305 45 45

Instituut Collectie Nederland
Conserveringsonderzoek
Gabriël Metsstraat 8
1071 EA Amsterdam
T 020 305 45 45

Landelijk Contact Museumconsulenten
Secr.: p/a Postbus 74683
1070 BR Amsterdam
T 020 670 11 00

Nederlandse Museumvereniging
Postbus 74683
1070 BR Amsterdam
T 020 670 11 00

Textiel Restauratoren Overleg Nederland
Secr.: Mevr. G.A.M.D. Langeveld-van Lith
Kattenbosch 80
5245 SH Rosmalen
T 073 521 20 19

Nederlandse Kostuumvereniging voor mode en streekdracht
Secr.: Mevr. L. Ernst-de Zwaan
Leidsegracht 39
1017 NB Amsterdam

Eerste Nederlandse Vereniging van Kantlieffhebbers 'Het Kantsalet'
Secr.: Mevr. T.M.W.E. van Ierssel-Ruygers
Dr. Schaepmanstraat 28
5131 CH Drunen

Kostuumcollecties *richtlijnen voor beheer en behoud*

I N S T I T U U T
I N S T I T U U T
C O L L E C T I E
C O L L E C T I E
N E D E R L A N D
N E D E R L A N D

STICHTING
TEXTIELCOMMISSIE
NEDERLAND

Kostuumcollecties

*richtlijnen voor
beheer en behoud*

Uitgave
Stichting Textielcommissie Nederland
in samenwerking met
Instituut Collectie Nederland
©1999 Amsterdam
Afbeelding omslag
David en Bathseba, detail wandtapijt,
Straatsburg 1490-1500,
Collectie Rijksmuseum, Amsterdam
Druk
drukkerij Mart.Spruijt bv, Amsterdam

Stichting Textielcommissie Nederland
in samenwerking met
Instituut Collectie Nederland, augustus 1999

Kernpunten

Verzamelen Ga uit van een recent beleidsplan met daarin een uitgeschreven verzamelbeleid. Accepteer alleen voorwerpen die binnen dit beleid passen. Vraag om zoveel mogelijk informatie bij verwerving van een object.

Toegankelijkheid/registratie Leg zoveel mogelijk informatie vast, ook door middel van fotograferen. Zorg dat elk voorwerp een uniek en permanent inventarisnummer heeft.

Zorg voor het object Houd nieuwe aanwinsten en teruggekeerde bruiklenen gescheiden van de collectie, onderzoek meteen bij ontvangst op ongedierte. Hanteer de voorwerpen zo min mogelijk. **Kleding en accessoires bestemd om behouden te blijven mogen niet worden gedragen.**

Depot De omgevingscondities moeten zo dicht mogelijk de ideale condities benaderen. Belangrijk is het constant houden van temperatuur en relatieve luchtvochtigheid. Voor de temperatuur moeten de schommelingen kleiner blijven dan 3°C per 24 uur, voor de relatieve vochtigheid kleiner dan 2% per uur of 3% per etmaal.

	temperatuur	relatieve vochtigheid = RH
Textiel	16 - 18°C	48 - 55%
Leer	18°C	50 - 55%

Conservering Voorkomen is beter dan genezen. Een verkeerde behandeling kan een voorwerp beschadigen en zelfs vernietigen.

Conservering/restauratie moet worden uitgevoerd door professionele restauratoren, in samenspraak met de collectiebeheerder. Bij twijfel niet ingrijpen, raadpleeg een deskundige.

Tentoonstelling Geen enkel voorwerp mag permanent tentoongesteld worden. Er is geen veilig lichtniveau, maar 50 lux wordt thans voor exposities aanbevolen, bij een openingstijd van acht uur per dag en zeven dagen per week. Ook hier geldt dat de omgevingscondities zo dicht mogelijk de ideale condities moeten benaderen.

Bruikleen Maak duidelijke afspraken over inkomende en uitgaande bruiklenen en leg deze vast in een bruikleenakte. Maak altijd een uitgebreid conditierapport van het voorwerp, waaraan eventueel ontstane schade kan worden getoetst.

Verzamelen

Bij het bewust verzamelen van kostuums en accessoires moet met allerlei zaken rekening worden gehouden. Het verantwoord kunnen opbergen en tentoonstellen van de collectie moet de hoogste prioriteit hebben. Als de omgevingscondities in het depot en de expositieruimte(s) niet de als ideaal gestelde waarden kunnen benaderen, dan moet men zich afvragen of het voortzetten van de verzameling nut heeft. Het is immers onze verantwoordelijkheid om de verzamelde voorwerpen te behouden voor het nageslacht. Men moet zich realiseren dat kostuums en accessoires zijn vervaardigd uit een verscheidenheid van materialen, die ieder voor zich speciale aandacht en 'verzorging' eisen. Het zijn veelal vergankelijke materialen, waarvan de levensduur alleen door zorgvuldig bewaren kan worden gerekend.

Om een verzameling hanteerbaar te houden en te voorkomen dat deze door teveel nieuwe aanwinsten overvoerd raakt, is het raadzaam het verzamelgebied duidelijk vast te leggen in een beleidsplan. Accepteer alleen voorwerpen die binnen dit beleid passen. Houd tevens rekening met het verzamelbeleid van andere instellingen en maak ook uw eigen verzamelbeleid duidelijk aan anderen. Men hoeft immers niet alles in de eigen collectie te hebben!

Uitgangspunt: toon respect voor de integriteit van elk voorwerp.

Toegankelijkheid/registratie

Een nauwkeurig bijgehouden registratie- en documentatiesysteem van museumobjecten is één van de pijlers van een museum. Informeer bij collega-instellingen naar veel gebruikte systemen. Kijk welk systeem binnen de eigen instelling bruikbaar is en houd daarbij in het oog of gegevens van en met collega-instellingen uitwisselbaar zijn.

De belangrijkste beheersaspecten zijn:

Nummeren

Nummer elk object met een permanent en uniek inventarisnummer. Het verdient aanbeveling onderdelen van een en hetzelfde kostuum (dus ook bijbehorende accessoires) hetzelfde stamnummer te geven en daarnaast een extra aanduiding, bijvoorbeeld een letter of cijfer. Het nummer is verbonden met het object en vormt de sleutel tot identificatie van het voorwerp. Het nummer moet gemakkelijk terug te vinden zijn, zonder dat het object daarbij te veel gemanipuleerd hoeft te worden. Het is daarom te adviseren om het nummer altijd op een van tevoren vastgestelde plek aan te brengen (bijvoorbeeld altijd rechtsonder, in de kraag, enzovoorts). Het nummer dient zodanig op of in het voorwerp aangebracht te worden dat het daarvan is te verwijderen zonder schade te veroorzaken. Er zijn verschillende methodes ontwikkeld om voorwerpen van diverse materialen verantwoord te nummeren. Gebruik voor het nummeren alleen materialen die na onderzoek veilig bleken te zijn.

Beschrijven

Het zorgvuldig beschrijven van een voorwerp is essentieel voor de toegankelijkheid van de collectie. Een goede beschrijving moet zoveel informatie geven over een voorwerp, dat hanteren ervan niet direct noodzakelijk is. Voor het verantwoord hanteren van een voorwerp tijdens het beschrijven wordt hier verwezen naar de richtlijnen onder *Zorg voor het object*. Gebruik in de nabijheid van objecten alleen een potlood, nooit een pen.

Er bestaan diverse gestandaardiseerde beschrijvingskaarten waarop de gegevens van een object op een gestructureerde wijze handmatig of geautomatiseerd kunnen worden genoteerd.

Onderteken en dateer de geregistreerde informatie. De volgende gegevens dienen te worden vastgelegd:

- inventarisnummer
- de benaming van het voorwerp
- verwervingsgegevens

- de relatie tot de oorspronkelijke drager
- ontwerper/maker
- aanschafdatum
- plaats waar het gekocht is en prijs bij aankoop
- geschiedenis en omstandigheden waaronder het gedragen is
- summierere conditiebeschrijving of een verwijzing naar eventueel aanwezige conditie- en/of restauratierapporten

Fotograferen

Ieder object moet ter identificatie worden gefotografeerd of op een andere wijze worden afgebeeld. Aangezien het bij een kostuum dikwijls om meerdere onderdelen gaat, dienen alle onderdelen afzonderlijk te worden gefotografeerd. De foto(s) of afbeelding(en) kan (kunnen) aan de beschrijvingskaart worden toegevoegd of digitaal per computer worden opgeslagen. Een kopie kan ook worden gebruikt om in het depot bij het object te bewaren. In het geval van een in een doos verpakt voorwerp kan dit handig zijn, omdat het dan niet elke keer hoeft te worden uitgepakt. Tevens kan een foto een nuttig hulpmiddel zijn bij het vastleggen van de conditie van het voorwerp. Zorg dat een kopie van alle informatie voorhanden is en berg deze afzonderlijk op.

Fotografeer de kleding vlak uitgelegd of, indien de conditie van het stuk dit toelaat, op een kostuumpop van het juiste formaat. Voor het verantwoord hanteren van een voorwerp tijdens het fotograferen wordt hier verwezen naar de richtlijnen onder *Zorg voor het object*.

De kostuums en accessoires mogen ook voor het maken van een foto niet worden gedragen.

Zorg voor het object

Hanteer de voorwerpen zo min mogelijk. Draag *schone*, katoenen of latex handschoenen en draag geen juwelen (horloges, ringen, kettingen – ook geen brilketting). Handschoenen beschermen zowel de persoon als het voorwerp. Om voorwerpen uit de collectie verantwoord te kunnen bekijken is een ruime, *schone* tafel nodig. Gebruik een potlood gedurende het werken met het voorwerp, nooit een pen.

Rook, drink of eet niet in ruimtes waar de voorwerpen aanwezig zijn. Plaats geen bloemen of planten in ruimtes waar textiel is.

Denk altijd eerst alle handelingen door die noodzakelijk zijn om een object te verplaatsen (bijvoorbeeld de looproute, de bestemming, enzovoorts). Vaak is een tweede persoon onmisbaar bij het verplaatsen of keren van een object. Vouw de textiel niet op. Als dit onvermijdelijk is, gebruik dan zachte rollen van bijvoorbeeld verfrommeld zuurvrij vloeipapier om de vouwen op te vullen. Vervoer kostuums alleen onder stofhoezen, en maak gebruik van karretjes of kledingrekken. Stofhoezen kunnen gemaakt worden van goed gewassen, ongeverfde, dicht geweven gladde katoen.

Direct na ontvangst, vóór opname in de collectie, moet het voorwerp geïnspecteerd worden op schimmel en ongedierte. Deze inspectie moet zeker bij vatbare materialen zoals bont, veren, haar of wol grondig gebeuren. Kijk vooral in donkere plekken, zoals de binnenkant van zakken, in diepe plooien, enzovoorts. Tracht te bepalen of een eventueel aanwezige schimmel nog actief is en determineer de gevonden insecten. Deze informatie is noodzakelijk voor het kiezen van de juiste behandeling. Als een object is aange-tast, moet het in overleg met een textielrestaurator worden behandeld. Het is raadzaam om nieuw binnengekomen voorwerpen (ook terugkerende bruiklenen) een aantal weken in quarantaine te bewaren alvorens ze in de collectie op te nemen, om er zeker van te zijn dat ze niet 'besmet' zijn.

In het depot dienen alle aanwezige ramen verduisterd te zijn. De lichtbronnen, vooral fluorescentielampen (tl-buis) en halogeenlampen, moeten zijn voorzien van UV-werende filters. Elke lamp moet een eigen schakelaar hebben, zodat het mogelijk is alleen de werkplek te verlichten. Het binnenklimaat moet zo min mogelijk fluctueren. Conditie van ongeveer 16 tot 18°C en een relatieve luchtvochtigheid tussen 48 en 55% worden aanbevolen.

Geen enkel natuurlijk materiaal is inert. Elk materiaal reageert anders en wordt op zijn eigen wijze beïnvloed door zijn omgeving. Leer, bont en veren zouden, mits niet onlosmakelijk verbonden met een object, apart opgeborgen moeten worden vanwege hun grote aantrekkingskracht op ongedierte.

Het depot moet goed schoongehouden worden. Als voorzorg tegen ongedierte moet regelmatig gestofzuigd worden in alle hoeken en gaten en onder alle kasten. Plakvalletjes moeten neergezet worden om ongedierte te detecteren. Het is raadzaam een logboek bij te houden waarin aangegeven staat welke insecten, wanneer en op welke plaats zijn aangetroffen. Op deze manier kan inzicht verkregen worden in problemen van terugkerende aard, zodat er effectief naar een oplossing kan worden gezocht. Gebruik geen chemicaliën tegen schadelijke insecten, zoals motten, aangezien deze onherstelbare schade kunnen veroorzaken aan alle textielsoorten, vezels en kleurstoffen. Het gebruik zou ook kunnen leiden tot de ontwikkeling van resistente insectensoorten.

Controleer de textiel in het depot elk half jaar op eventuele aanwezigheid van schimmels en/of ongedierte. Deze controle kan steekproefsgewijs gebeuren, waarbij vatbare materialen, zoals bont en veren, een vast onderdeel moeten vormen. Houd bij welke objecten wanneer zijn gecontroleerd.

Zorg ervoor dat textiel spanningsloos opgeborgen wordt. Historische textiel mag nooit verfrommeld, gekreukt of gevouwen blijven liggen. Onder spanning staande materialen kunnen scheuren, kreuken en vervormen. Geef elk kostuum zijn eigen beklede hanger en naai witte katoenen banden in om het gewicht van bijvoorbeeld een zware rok op te vangen. Zorg voor voldoende ruimte om de voorwerpen te laten 'ademen'. Het vlak opbergen van zware en fragiele kostuums verdient de voorkeur boven het ophangen. Driedimensionale objecten zoals hoeden, waaiers en schoenen moeten voldoende worden gesteund om hun vorm te bewaren en afzonderlijk worden verpakt. Opbergmeubels en zuurvrij kartonnen dozen moeten vrij staan van de vloer ter voorkoming van schade in geval van wateroverlast. Dit vereenvoudigt tevens het schoonhouden.

Gebruik bij brand in textieldepots bij voorkeur koolzuursneeuwblussers.

Collectiebeheerders moeten zeer goed op de hoogte zijn van alle aspecten van passieve conservering, daar dit de meest effectieve vorm van behoud is. Onder *passieve conservering* wordt verstaan het verrichten van handelingen die gericht zijn op de omgeving van een voorwerp, met het doel de levensduur van dat voorwerp te verlengen (bijvoorbeeld het gebruik van zuurvrije materialen, klimaatbeheersing, enzovoorts). Handelingen die vallen onder passieve conservering, zoals bijvoorbeeld het verantwoord opbergen van voorwerpen, kunnen uitgevoerd worden door een goed geïnstrueerde behoudsmedewerker.

Actieve conservering omvat handelingen direct aan het object, die bedoeld zijn om de toestand van het materiaal te stabiliseren (bijvoorbeeld het ondersteunen van scheuren). Alle actieve conserverende handelingen moeten door een textielrestaurator worden uitgevoerd in overleg met de collectiebeheerder. Als er geen restaurator aanwezig is, zou de actieve conservering beperkt moeten blijven tot het afnemen van stof van objecten die in goede staat verkeren. Dit kan gedaan worden met behulp van een zachte kwast (cosmeticakwast) of een stofzuiger met zeer lage zuigkracht. Plaats daarbij over de zuigmond altijd een stukje gaas, om te voorkomen dat de textiel opgezogen wordt. Bij vlakke textiel (in goede conditie) kan gebruik gemaakt worden van een gaasscherm.

Reparaties moeten tot een absoluut minimum beperkt blijven (bijvoorbeeld het aanzetten van een knoop, maar alleen als de textiel in goede staat verkeert). Structurele schade aan een voorwerp (bijvoorbeeld scheuren, gleeën, enzovoorts) moet nooit zelf worden behandeld. Bij twijfel de hulp van een deskundige inroepen. Elke behandeling (ook het verwijderen van stof) moet worden geregistreerd (datum, materiaalgebruik, foto's, diagrammen).

Tentoonstelling

Geen enkel voorwerp mag permanent tentoongesteld worden. Zorg ervoor dat expositiemateriaal geschikt is voor de voorwerpen en inert is. Hout, mdf-plaat, spaanplaat en dergelijke kunnen looizuur, hars, formaldehyde en andere schadelijke stoffen afscheiden. Gebruik deze materialen niet, of bedek ze met polyesterfolie. Om er zeker van te zijn dat de expositiemethoden de voorwerpen niet zullen schaden moeten alle tentoonstellingen opgezet worden in samenspraak tussen de collectiebeheerder, de restaurator en de ontwerper.

De verlichting moet beperkt blijven, want zowel ultraviolet (UV) en infrarood (IR) als zichtbaar licht veroorzaken schade aan textiel, zoals vergelen en verschieten van kleur. Er mag geen daglicht binnenvallen, zelfs niet wanneer de UV-straling daaruit weggefilterd is. Daglicht is een niet-constante factor en zal daarom wisselende lichtniveaus geven. Er is geen veilig lichtniveau, maar 50 lux (met een maximum UV-straling van 75 microwatt per lumen) wordt thans voor exposities aanbevolen, bij een openingstijd van acht uur per dag en zeven dagen per week (schade = lichtintensiteit x tijdsduur). Buiten de tentoonstellingstijden mag er geen licht zijn. De verlichting moet buiten de vitrines aangebracht zijn, tenzij men met glasvezelverlichting werkt. Soms is het mogelijk met een camouflerende verlichting kleine schade aan het object te verdoezelen.

Het binnenklimaat moet hetzelfde zijn als in depot: een constante temperatuur van 16 tot 18°C en een relatieve luchtvochtigheid van 48 tot 55%, waarbij schommelingen vermeden moeten worden.

Het in de open ruimte exposeren van voorwerpen wordt afgeraden vanwege fluctuaties in het binnenklimaat, veroorzaakt door de bezoekers. Het (te) dichtbij de voorwerpen kunnen komen houdt risico's in, omdat mensen deze willen aanraken. Tevens brengen bezoekers veel stof met zich mee, hetgeen in open expositie op de voorwerpen terecht kan komen. Men moet zich realiseren dat stoffige textiel extra aantrekkelijk is voor insecten.

Zet geen voorwerpen op geëxposeerde textiel. Ze kunnen de textiel beschadigen en in geplooid textiel scherpe vouwen veroorzaken. Gebruik dunne, roestvrijstalen insectenspelden als vastspelden onontkoombaar is en gebruik zuurvrije hulpmaterialen ter ondersteuning van textiel.

Gebruik geen spuitbussen bij het schoonmaken of poetsen van vitrines. Ter voorkoming van statische elektriciteit mag glas alleen voorzichtig (vochtig) worden afgenomen en nooit met een droge doek gepoetst worden.

Voorwerpen in semi-permanente opstelling moeten regelmatig gecontroleerd worden op de aanwezigheid van schimmel en/of ongedierte. Indien er zich stof op de voorwerpen heeft verzameld, moet dit voorzichtig verwijderd worden (zie *Conservering*).

Bruikleen

Als een voorwerp wordt uitgeleend voor een tentoonstelling buitenshuis, zal er een bruikleenakte moeten worden opgesteld. Deze akte dient het eigen museum, het museum waar de bruikleen heen gaat en de verzekeringsmaatschappij. Een *conditierapport* vormt een belangrijk onderdeel van de bruikleenovereenkomst. Hierin wordt de toestand van het voorwerp op dat moment nauwkeurig beschreven. Eventuele veranderingen of beschadigingen aan het object, die tijdens het uitpakken na transport worden opgemerkt, kunnen onmiddellijk worden getoetst aan het begeleidende conditierapport.

Het is belangrijk van tevoren te weten naar welke omgeving het aangevraagde bruikleen gaat. Zijn de bewaarcondities (licht en klimaat) acceptabel of moeten er nog bepaalde eisen gesteld worden? Vergeet ook niet de eisen die aan het transport gesteld moeten worden. Begeleid indien mogelijk zelf het transport. Geef duidelijke instructies voor het uit- en inpakken van het voorwerp en voor het hanteren in het algemeen.

De Stichting Textielcommissie Nederland wil ervoor pleiten dat personen, die actief zorg dragen voor een kostuumcollectie, zowel museummedewerkers als vrijwilligers, voldoende kennis in huis hebben om dit op een verantwoorde wijze te kunnen doen. Deze kennis kan het beste worden verkregen door het volgen van een of meer erkende cursussen in het omgaan met objecten, zoals die door het Landelijk Contact Museumconsulenten, het Instituut Collectie Nederland en de Nederlandse Museumvereniging worden gegeven. Tevens worden er door onderzoek op het gebied van conservering steeds nieuwe en belangrijke ontdekkingen gedaan. Zorg dat u op de hoogte blijft van de nieuwste ontwikkelingen.

Voortdurende samenwerking tussen collectiebeheerders, tentoonstellingsontwerpers, restauratoren en wetenschappers is verreweg het belangrijkste om de beste condities te bewerkstelligen voor het bewaren en tonen van een kostuumcollectie.

Standards in the Museum Care of Costume and Textile Collections, Museums & Galleries Commission, 1998, ISBN 0 948630 59.

Vuistregels voor Textielconservering, Textielcommissie Musea, 's-Gravenhage, 1985, ISBN 90 34602443.

J.H. Hofenk de Graaff, *Geschiedenis van de textieltechniek*, Amsterdam, 1992, ISBN 90-72905-19-9.

M. van Zanten, *Gids voor Behoud en Beheer van Kerkelijk Kunstbezit*, Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland, CRM-reeks deel 2, 's-Gravenhage, 1995, ISBN 90 12 08061 4.

Syllabus bij de basiscursus Behoud en Beheer Passieve Conservering. Praktische handleiding, Stichting Landelijk Contact Museumconsulenten, Tilburg, 1996, ISBN 90-802214-4-9.

Textielllexicon. Verklarend weeftechnisch woordenboek, Textielcommissie Musea, Amsterdam, 1991.

J. Tetrault en R.S. Williams, *Materials for exhibit, storage and packing*, Canadian Conservation Institute Symposium 1992, Madrid.

J.M. Glover, 'Conservation and storage: textiles', in: J.M.A. Thomson (red), *Manual of curatorship. A guide to museum practice*, Butterworths, London, 1992, p. 302-339.